

СОФИЙСКИ УНИВЕРСИТЕТ „СВ. КЛИМЕНТ ОХРИДСКИ“

ФИЛОСОФСКИ ФАКУЛТЕТ

Катедра Политология

Димитър Николаев Иванов

Енергийните геостратегии в конфликта в Сирия

Автореферат

представен за присъждане на

образователно-научна степен „доктор“

по професионално направление 3.3 Политически науки –

Политология (Международни отношения)

Научен ръководител: проф. дпн Мария Пиргова

София 2023

Дисертационният труд се състои от увод, седем глави, заключение, научни приноси, публикации и библиография с общ обем от 335 стр.

Обща характеристика на дисертационния труд

I. Актуалност

Причините за избухването и задълбочаването на войната в Сирия са обект на широк изследователски интерес. Тежките последици от конфликта не само върху сирийското население, но и върху региона на Близкия изток и дори Европа, мотивират изследователите да анализират основните причини, довели до такъв широкомащабен конфликт. Различни научни трудове извеждат на преден план ролята на Сирия в по-широката регионална геополитика и опит на външните актьори да предефинират ролята си на глобални и регионални сили в рамките на променящата се система на глобалния ред, възползвайки се от настаналия хаос и инструментализирайки съществуващите етнически и религиозни разделения в страната.

Друг решаващ аспект от съвременната история на Близкия изток е въпросът с енергетиката, който бива включван много по-рядко при анализирането на причините за ескалирането на конфликта и външната намеса. Енергийният компонент е ключова част от политическите и военните игри в региона. Въпреки че в рамките на бойните действия в Сирия, ад хок или твърдите силови коалиции и спорове са тясно взаимосвързани с енергийната стратегия на страните, тези аспекти са много по-малко проучени.

II. Обект, предмет на изследването и обзор на използваните източници

Обект на дисертационния труд е конфликтът в Сирия. Той бива разглеждан като продължаваща многостранна гражданска прокси война, водена между Сирийската арабска република, начело със сирийския президент Башар ал-Асад (подкрепен от вътрешни и чуждестранни съюзници) и различни вътрешни и чуждестранни сили, които се

противопоставят както на сирийското правителство, така и една на друга, в различни комбинации.

Предмет на изследването са енергийните геостратегии на седем държави (САЩ, Русия, Турция, Иран, Саудитска Арабия, Катар и Израел) в рамките на сирийския конфликт. Енергийната геостратегия бива определена като инвестиционен механизъм за изграждане на значими за външните отношения на държавата инфраструктурни съоръжения, включително участие, препятстване, блокиране или конкурентно алтернативно пространствено дублиране на инфраструктурни проекти с регионално или глобално значение. В тази връзка, изследването се фокусира върху нефтени и газови тръбопроводи, рафинерии за преработка на нефт и газ, терминали за втечняване на природен газ, както и нефтени и газови полета.

Основните български автори, включени в библиографията са Цонев и Цонева (Сирия – война в земите на Адам и Ева, 2013), Трад (Убийството на една революция, 2017), Чуков, Вл. (ДАЕШ. (Не)Ислямска държава, 2016) Станков (Геополитически аспекти на конфликта в Сирия, 2019) Чуков, Б. (Кюрдистан, 2017).

Основните чуждестранни автори са Филипс (The Battle for Syria: International Rivalry in the New Middle East, 2020), Векслер (US Withdrawal from Middle East: Perceptions and Reality, 2019), Катц (Same Ends but Different Means: Change, Continuity and Moscow's Middle East policy, 2019) Дал (Impact of the transnationalization of the Syrian civil war on Turkey: conflict spillover cases of ISIS and PYD-YPG/PKK, 2017), Гражевски (The Evolution of Russian and Iranian Cooperation in Syria, 2021), Алмомани (Saudi Arabia's Geopolitical Interests in the Levant and the Threat Perception 2011-2017; 2017)

Библиографията включва и автори, които обвързват трансгранични проекти за построяването на енергийни трасета през сирийска територия с избухването развитието на военните действия в страната - Лин (Syrian Buffer Zone – Turkey-Qatar Pipeline, 2016), Виарг (Energy strategies in the Syrian conflict. A Central and Eastern European perspective, 2018), Маер и Пийпър (Russian Intervention in Syria: Exploring the Nexus between Regime Consolidation and Energy Transnationalisation 2020), Енгдал (The Secret Saudi-US Deal on Syria. Oil Gas Pipeline War, 2014), Костиган (Syria Conflict and Regional Pipeline Geo-strategy, 2017), Тейлър (Pipeline Politics in Syria, 2014).

III. Цели, хипотези и методи на изследването

Основната цел на дисертационния труд е да изложи до каква степен политиката на глобалните и регионални актьори в сирийския конфликт – САЩ, Русия, Турция, Иран, Саудитска Арабия, Катар и Израел, е мотивирана от интересите им да прокарат своите енергийни геостратегии в региона на Близкия изток.

Оттук следва и формулирането на хипотезите, които потвърждават или отричат изследователския въпрос. **Основната хипотеза** постулира, че политиката на Турция, Иран, Саудитска Арабия и Катар във войната в Сирия е водена от прокарането на конкуриращи се трансгранични газопроводи – „Катар-Турция“ и „Ислямския газопровод“, които следва да преминат през сирийска територия. Алтернативната хипотеза предполага, че намесата на външните актьори в конфликта е продиктувана от по-широкообхватни геостратегически интереси, свързани с разширяването и защитата на тяхното регионално влияние чрез установяване на частичен военнополитически контрол над територията/акваторията/аероторията на Сирия.

Втората хипотеза предполага, че около изграждането на двата газопровода се оформят коалиции от държави, които подкрепят или се противопоставят на съответния ирански/катарски газопровод, който да преминава през сирийска територия, чрез свои пълномощници (проксита) на терен в Сирия. Катарското предложение среща подкрепата на САЩ, Турция и Саудитска Арабия, докато иранското предложение е подкрепено от Русия. Израел не подкрепя нито един от проектите, поставяйки на по-късен етап свой собствен алтернативен газопровод. Алтернативната втора хипотеза допуска, че оформянето на съюзи и коалиции на терен се корени в епизодичното и частично припокриване на техните регионални интереси в конфликта, докато изграждането и по-скоро провала за изграждане на двата газопровода е последица от тактическите съюзи на терен.

Третата хипотеза постулира, че сблъсъкът на двата енергийни проекта, представляващи основата на енергийните геостратегии на различните външни актьори в Сирия, води до тяхното взаимно анихилиране и до безизходна ситуация. Затова външните сили насочват вниманието си към нефтения сектор в страната, опитвайки се да наложат контрол върху петролните полета и да участват чрез свои компании в тяхната

комерсиализация. Алтернативната хипотеза счита, че нефтените интереси на външните актьори в Сирия не са водещ, а съпътстващ елемент при вземането на външнополитическото решение за намеса и оставане в конфликта.

Един от основните използвани методи в дисертационния труд е **политологичният метод**, при който понятието „политическа власт“ заема централно място. Общ елемент на всички дефиниции на политиката е борбата за ресурси, права или привилегии. Ласуел (1936) определя тази борба като процес на това кой какво кога и как получава. В същността на тази борба е естеството на властта, което е фундаментално понятие в политическата наука. Властта би могла да бъде определена като способност да се надделява в борбата за ресурси, права или привилегии (Hubert, 2020). Според Джоузеф Най мл. (2003), властта се определя като умение за въздействие върху желани резултати и ако е необходимо, способност да се променя поведението на другите, с цел тяхното постигане. Това е важна политическа концепция, тъй като властта не е равномерно разпределена вътре в самата държава или между отделните държави. Едно от направленията за изследване на властта е директно свързано с нейната основна институция – държавата, в което тя се възприема през появата на особени институции, които йерархизират населението, създават правила и го ръководят чрез тях, подчинявайки го на обща воля (Пиргова, 2018). Анализът на властта се осъществява чрез ресурсите на властта, а именно това, което един притежава и иска да запази и другия в отношението, който иска да придобие. (Пиргова, 2018). Следователно, енергийните залежи в Сирия и свързаната с тях инфраструктура се разглеждат като властови ресурс, към когото намесилите се външни актьори в конфликта се стремят, с цел утвърждаване на политическата си власт както във вътрешен, така и в международен план.

Методът, който рамкира изложените хипотези е **проследяване на процес**, който по своята същност е качествен метод на анализ. В чистата си форма, проследяването на процес се основава на набор от тестове. Те са предназначени за оценка на причинно-следствената връзка и се прилагат към всички различни възможни обяснения относно това как може да е настъпила определена промяна, за да се потвърдят някои и/или да се елиминират други. В рамките на това изследване, различните обяснения са изведени като хипотези. Тестовите се класифицират, базирайки се на два критерия:

- Първият критерий дали теста е успешен е свързан с **нуждата** от установяване на причинно-следствена връзка. В случая, ако намесата на външните актьори в конфликта в

Сирия е последица от техните енергийни геостратегии, то тогава е **нужно** да бъдат идентифицирани енергийни компании, договори със сирийското правителство или други проксите на терен за експлоатация на нефтените/газови залежи на страната **или** опит за блокиране осъществяването на стратегиите на другите външни актьори. Ако в Сирия няма нито енергийни компании, нито подписани енергийни споразумения с различните фракции на терен (сирийско правителство, умерена опозиция, сирийски кюрди), нито опит за блокиране на стремежите на другите външни актьори да постигнат такива споразумения, то тогава намесата им не би могла да се обясни с енергийната компонента на конфликта.

- Вторият критерий е свързан с **достатъчността** на доказателствата. Самото присъствие на енергийни компании в Сирия или опит за сключване/блокиране на енергийни споразумения от страна на външните актьори, не е достатъчно доказателство, че намесата им в конфликта е основно обусловена от техните енергийни геостратегии. Но ако висш държавен представител (държавен глава, представител на правителството или на държавна институция) публично заяви, че намесата на неговата/нейната държава в Сирия е в резултат от енергийните интереси, то това е ясно доказателство, че енергетиката е ключов мотиватор за външна намеса. Това обаче е рядко срещан феномен в рамките на изследвания в политическите науки. Затова следва да се направи обстоен анализ на причините за намеса – регионални, военни, геополитически и енергийни, за да могат да се сравни тяхната стратегическа тежест при вземането на решение за намеса и оставане в сирийския конфликт.

В изследването ще се използва и **мултидисциплинарен подход**, съчетаващ традиционните теории на международните отношения с политикономията и политологията. Традиционните теории на международните отношения (IR – international relations) се отнасят до изследването на геополитически фактори, довели до продължаващия конфликт в Сирия, като енергийна сигурност, военни съюзи и външнополитически императиви на ключовите страни, участващи в региона. За тази цел следва да се анализират геополитическите интереси на основните външнополитически актьори в конфликта – САЩ, Русия, Турция, Иран, Саудитска Арабия, Катар и Израел, заедно с анализ на техния енергиен профил и цели на енергийната им външна политика, като на този фон ще се направи сравнителен анализ на това има ли припокриване между геополитическите

интереси на шестте държави в конфликта и техните външнополитически енергийни цели. По този начин, изследваната фактология и геополитически процеси в конфликта извеждат на преден план и властовите линии на съперничество между отделните заинтересовани страни. Като второстепенни методи на изследване, в дисертационния труд биват използвани исторически и статистически анализ, кабинетно проучване и обработка на първични и вторични източници на информация - книги, академични списания, вестници, правителствени доклади, статистическа информация, икономически данни от отворени бази данни на различни агенции, международни организации и мултинационални корпорации.

IV. Структура и съдържание на дисертацията

Съдържането на настоящото изследване е разделено на осем глави, като в първата глава е дадена дефиниция на основните понятия, използвани в дисертационния труд, направен е кратък исторически преглед на развитието на войната в Сирия и на сирийския енергиен сектор. В допълнение, в първата глава са посочени и причините защо седемте държави, замесени в конфликта, са обект на анализ. Последната подглава на първа глава съдържа по-подробна информация относно методите на изследователския процес, приложението им както в предишни изследвания, така и в настоящето, както и връзката им с изложените хипотези.

Изложението включва седем глави, проследяващи три основни аспекта на външните актьори в сирийския конфликт, **като анализът бива темпорално ограничен до края на 2022г.:**

1. Енергиен профил на съответната държава, включващ анализ на нефтения и газов сектор, основни партньори за внос и износ, участие в транснационални инфраструктурни енергийни проекти и основни цели във външната енергийна политика.
2. Геополитически интереси в Близкия изток и Сирия на анализиранияте външни актьори в конфликта. Тази част включва външнополитическите цели и геополитическото позициониране на седемте анализирани държави в региона, както исторически преглед и мотивация при тяхната намеса във войната в Сирия.

3. Третата част на всяка глава представлява опит да се идентифицират припокриващи елементи между първите два аспекта от всяка глава, с цел да се открият енергийните геостратегии на седемте държави и тяхното прокарване в рамките на сирийския конфликт като основен мотив за намеса.

V. Кратко резюме на изложението на дисертацията

САЩ – Енергиен профил и стратегически цели в енергийната външна политика

Нефтената криза от 1973г. представлява повратен момент във енергийната външна политика на Вашингтон, като всяко следващо правителство цели да намали зависимостта си от внос на петрол от Близкия изток. Шистовата революция в САЩ поставя въпроса доколко Вашингтон трябва да изразходва дипломатически и военни средства, за да гарантира сигурността на нефтените потоци от Персийския залив. Още повече, Америка инвестира средства в опазването на морските търговски пътища на петрол, от което се възползват най-вече страни от Югоизточна Азия, в това число и Китай, който бива разглеждан като стратегически конкурент на Щатите в глобален план.

Въпреки това, САЩ остават свързани с международните пазари на нефт, защото всяко покачване или намаляване на глобалното предлагане се отразява върху цените и крайния потребител. Въпреки, че Щатите покриват своите енергийни нужди, страните от ОПЕК начело със Саудитска Арабия са в състояние да „наводнят” пазара с допълнителни количества нефт или да го ограничат, тъй като разполагат с достатъчно резерви. Поради това, Вашингтон има силен интерес от опазването на баланса на енергийните пазари. Това най-вече се отнася за Близкия изток, където жизнените интереси на САЩ като противодействието срещу тероризма, неразпространението на ядрени оръжия, поддържане на регионалната сигурност за опазване на съюзници като Израел, ще се запазят (Blackwill, O’Sullivan, 2014, pp. 102-114). Това, което ‘шистовата революция’ по-скоро предоставя на Щатите, е по-добро позициониране в международната среда. Ситуацията е коренно различна от тази през 70-те, когато ‘нефтеното оръжие’ бива използвано като инструмент за политически натиск. Подобен натиск не би могъл да бъде наложен от страните от ОПЕК

в сегашните условия – дори и при рязко намаляване на производството на нефт с цел повишаване на цените, американските долари ще се запазят в рамките на вътрешния пазар, а няма да отидат отвъд Океана. Заедно с това, физическата наличност на петрола ще бъде запазена.

Шистовата революция елиминира нуждата от втечен природен газ (ВПГ) в Съединените щати, подтиквайки износителите да пренасочат част от своя ВПГ към Европа. В допълнение, износът на втечен природен газ от Съединените щати засилва конкуренцията в Европа заедно с други доставчици, конкуриращи се пряко с руския газ. Намаляването на зависимостта на Европа от природен газ от Русия е редовно обсъждана тема във външнополитическите кръгове във Вашингтон. Потенциалът, ползите и значението от намаляването на доминиращата роля на Русия в европейския газов сектор биват поставени още от администрацията на Рейгън. Опасенията относно зависимостта от руските доставки на газ допълнително се засилват вследствие на газовите кризи между Русия и Украйна от 2006г. и 2009г. и спирането на газовите доставки за редица държави от Централна и Източна Европа. Това води до по-голяма секюритизация на въпросите относно газовите доставки на Стария континент, в които ясна позиция заемат и Съединените щати. Военната агресия на Кремъл срещу Украйна води до драстично намаляване на дела на руския газ в енергийния микс на Европа и замяната му най-вече с американски ВПГ.

Геополитически интереси и позиции на САЩ в Близкия изток

В навечерието на Арабската пролет през 2011г., Близкият изток е регион в преход. Възприеманото господство на Съединените щати, вече по-ограничено от предполагаемото, отслабва след 2009г., на фона на зараждащия се многополюсен свят. Гражданската война в Сирия следва да се разбира в контекста на тези регионални промени, както като симптом, така и като последващ техен усилвател. САЩ все още са с най-голямо влияние в региона, но сега и други играчи утвърждават или преутвърждават своята геополитическа роля. Разглеждането на събитията в Сирия не е изолирано, а по-скоро съвкупна част от внезапна и объркваща регионална трансформация.

Решението на Обама да се откаже от планирания удар срещу Асад в полза на плана за разоръжаване на Русия изглежда е едно от най-непоследователните решения на неговата администрация по отношение на гражданската война в Сирия. Критиката към Обама сочи,

че той е накърнил доверието в САЩ, като не е наложил военно „червената си линия“ и е насърчил врагове като Иран и Русия, докато е предал съюзници като Саудитска Арабия и Турция. От друга страна обаче, американската политика има два основни приоритета: да предотврати разпространението и използването на химически оръжия и САЩ да не бъдат въввлечени в сирийската гражданска война. Именно затова, руската сделка постига тези цели.

Реакцията и намесата на САЩ срещу ИД добавя допълнителен слой сложност към интернационализираната гражданска война. Нежеланието за изпращане на значителни сухопътни сили на САЩ показва, че дните на разполагане на големи американски войски в региона са приключили, дори за справяне с явна заплаха за сигурността, каквато е международният тероризъм. Сирия остава важна част от дневния ред на новоизбрания президент Тръмп, като свидетелство за това е изстрелването на няколко ракети „Томахоук“, в отговор на предполагаемото използване на химически оръжия от Асад. Това предполага, че изоляционизмът не е движеща сила на политиката на Тръмп, но ангажиментът на САЩ в конфликта е по-скоро непоследователен, отчасти защото администрацията изглежда разделя войната на две: решителна стратегия за победа над ИД на изток от една страна, и неяснота спрямо Асад, Иран и Русия на запад, от друга. Политиката на Тръмп спрямо сирийските кюрди се различава от тази на Обама, когато през май 2017 г. Белият дом обявява, че за първи път ще ги въоръжи. Отношението на Тръмп спрямо двамата съюзници на Асад – Иран и Русия, е коренно различна. Тръмп остава като цяло позитивен към Русия, докато излиза от иранската ядрена сделка и повторно налага санкции върху Техеран. В края на 2018г., Сирия е разделена на три зони на влияние между три глобални и регионални сили – САЩ, Русия и Турция. На фона на третата турска военна операция в Сирия през 2019г., САЩ изтеглят голяма част от войските си в страната, оставяйки военни части единствено около нефтените полета, попаднали под контрола на сирийските кюрди. Това решение е по-скоро продиктувано с цел лишаване на Асад от петролните находища в Дейр ез-Зор, за да се притисне сирийската икономика и да се блокира сухопътният коридор на Иран. Политиката на САЩ в Сирия по време на управлението на президента Джо Байдън е по-скоро некохерентна и разпиляна. Близо седем години след като първите американски военни пристигат в Сирия, изглежда все по-вероятно Вашингтон да изтегли войските си, приоритизирайки други външнополитически цели като подкрепата към Украйна и

конфронтацията с Китай в Азиатско-Тихоокеанския регион. Военното присъствие на САЩ в Сирия все повече се разглежда като уязвимост, а не стратегически актив.

Енергийна геостратегия на САЩ в конфликта в Сирия

Освен да блокира достъпа до петролните находища в Източна Сирия за режима на Асад и ислямистите от ИД, другата мотивация на администрацията на Тръмп да остави военни части около петролните полета, е да се осигури протекция на американските нефтени компании, които да спомогнат на кюрдите за производството, рафинирането и продажбата на тези ресурси. През април 2020г., регистрираната в щата Делауеър компания Delta Crescent Energy получава освобождаване от санкциите за една година, за да „съветва и подпомага“ местната петролна компания “Jazeera Oil Company” в Североизточна Сирия (Rosen, 2020). За всеки барел, който компанията ще помогне да бъде изнесен извън Сирия, тя ще получи \$1, съгласно споразумението за споделяне на производството и заявлението на компанията до Службата за контрол на чуждестранните активи (OFAC) на Министерството на финансите. Delta Crescent Energy е създадена от бившия посланик на САЩ в Дания Джеймс П. Кейн, пенсионирания офицер от Delta Force Джим Рийс (и двамата са лобисти на кандидати за места в Сената и Конреса от Републиканската партия) и Джон Дориър, бивш петролен директор на британската компания Gulf Sands Petroleum, която има опит в добива на петрол в Сирия в годините преди началото на войната. САЩ активно обучават сили в SDF със задачата да защитават полетата, където оперира Delta Crescent. Екипът "Критична петролна инфраструктура" (Critical Petroleum Infrastructure Team), както е известен на американските военни служители, се състои от 200 бойци от SDF. Те провеждат съвместни патрули със силите на САЩ, които посещават петролни съоръжения три до пет пъти седмично, за да оценят нивото на защита (US Department of Defense, 2021). Амбициите Delta Crescent да играе важна роля в нефтения сектор в Сирия внезапно приключват, след като администрацията на Байдън решава да не удължава лиценза за дейността на компанията в Сирия през април на 2021г., с мотивацията, че САЩ остават в страната не заради нефта, а заради сирийския народ. Байдън разглежда лиценза като символ от управлението на президента Тръмп и интересите на нефтените лобита, заставащи традиционно зад републиканците. В заключение, прилагайки методическата рамка на изследването спрямо основната хипотеза, може да се допусне, че доказателствата сочат към

„обръчен тест“, при който е налице критерият „необходимост“, тоест на територията на Сирия има опериращи американски нефтени компании като Delta Crescent Energy, но сам по себе си този факт не е доказателство, че Вашингтон се е намесил във войната основно заради енергийни интереси. Комерсиализацията на нефта в Сирия няма стратегически императив, тъй като се наблюдава различен подход на Вашингтон, когато на власт е правителство на Републиканската и съответно на Демократическата партия. От друга страна обаче, от стратегическа важност за САЩ е недопускането и блокирането на опитите на Русия и Иран да наложат контрол върху източната част на страната, където са концентрирани нефтените залежи. В този смисъл, енергийната мотивация най-вече за оставането в конфликта, а не за първоначалната намеса, е релевантна и пряко свързана с по-широките геостратегически интереси, отнасящи се до налагане на военнополитически контрол и възпиране влиянието на Русия и Иран.

Русия – Енергиен профил и стратегически цели в енергийната външна политика

Руската федерация е най-големия притежател на газови резерви и най-големия износител на този ресурс. Стартиралата военна операция на Русия в Украйна през февруари 2022г. коренно променя динамиките в доставките на руски газ в Европа. Германия спира сертифицирането на „Северен поток 2“, като от края на август доставките на газ по завършения „Северен поток 1“ спират, вследствие на технически проблеми. Лидерите на ЕС се споразумяват и за ембарго върху вноса на руски суров петрол, което влиза в сила в края на 2022 г. Руският петрол се продава със значителни отстъпки, което го прави привлекателен за купувачи в Азиатско-Тихоокеанския регион, които не се присъединяват към западните санкции. Русия въвежда контрасанкции, започвайки с искане за плащане на газовите доставки в рубли, обявено през април. През 2022г., потоците на руски газ към Европа са по-малко от една четвърт от средното за 2021 г., което представлява около 10% от вноса. От друга страна, Индия, Китай, Турция и други страни в Азия е вероятно да не се съгласят с наложения от страните от Г7 ценови таван на руския нефт, като по този той не би сработил напълно. Тук целта е таванът на цената да им даде допълнителен лост в преговорите им с Русия, което допълнително ще ограничи печалбите на Москва от продажба на петрол.

За разлика от Европа и Азия, Близкият изток не заема същата стратегическа важност за руската енергийна външна политика. Регионът се разглежда по-скоро като конкурент за Москва по отношение на нейните пазари за износ на енергоресурси. Подходът към енергийно богати региони като Близкия изток е по-скоро възпиращ, с елементи на сътрудничество по линия на регулиране на ценовите равнища на суровия петрол в рамките на ОПЕК+. Москва запазва и позиции в нефтения сектор на Ирак, където руски енергийни компании – Роснефт и Лукойл, участват с дялове в разработването на петролните полета.

Геополитически интереси и позиции на Русия в Близкия изток

След интервенциите в Либия и Ирак, руският елит е решен да предотврати всякакви други водени от Запада военни интервенции с цел смяна на режима. Поддържането на режима на Асад от страна на Кремъл първоначално се изразява в дипломатическа подкрепа в рамките на Съвета за сигурност на ООН, където Москва блокира няколко резолюции. През септември 2015г., Русия разполага военни части на територията на Сирия, отчасти като средство за увеличаване на влиянието си над Асад. С директната военна намеса в Сирия, Москва се цели да оспори доминираната от САЩ световен ред след Студената война, стремежи да бъде призната за глобална суперсила. В Близкия изток това означава търсене на „съ-равенство“ със Вашингтон: представянето на Москва като легитимен и жизнеспособен съюзник и алтернативна суперсила пред правителствата в региона.

Регионалните стратегически и икономически въпроси също играят важна роля в руската военна намеса в Сирия. Русия продължава да поддържа връзки с другите регионални актьори - противници на Иран като Израел, Саудитска Арабия и Египет. Второ, интервенцията служи и за управление на регионалната роля на Иран, но индиректно подкрепя позициите му в Сирия. Икономическите мотиви за намеса в Сирия също определят действията на Москва, позволявайки ѝ да проектира военната си мощ пред международната общност. Предвид отслабващото лидерство на Вашингтон в Близкия изток много от съюзниците на САЩ в региона като Ирак, Катар, Саудитска Арабия и Турция, разглеждат Москва като източник за гарантиране на тяхната сигурност. Намесата на Москва със сигурност е най-същественото действие на чужда сила в подкрепа на една от страните от 2011г. и прекъсва цикъла на балансираните намеси до този момент, които държат конфликта в задънена улица.

Русия също се стреми да смекчи отрицателните социални и политически въздействия от нарастващата икономическа катастрофа в Сирия. Санкциите на Запада представляват значителна пречка пред възстановяването на икономиката, с малка перспектива те да бъдат отменени в краткосрочен до средносрочен план. Москва дава приоритет на реконструкцията в Сирия и се стреми да привлече ОАЕ и други страни от Залива да играят ключова роля. В същото време, Кремъл укрепва военната си инфраструктура, съсредоточена върху военноморската база в Тартус и авиобазата в Хмеймим. Москва наема тези бази за 49 години с възможност за удължаване с още 25 години, което подчертава дългосрочните амбиции на Русия в Сирия. Предвидено е разширяване на капацитета на тези бази за подобряване на оперативността и производителността. И не на последно място, Кремъл също поддържа своята сложна система за противовъздушна отбрана С-400 в Сирия, докато доставя системата С-300 на сирийското правителство.

Енергийна геостратегия на Русия в конфликта в Сирия

По отношение на нефтената и газова свързаност, преди началото на кризата, Дамаск влиза в дискусии за газови и нефтени тръбопроводи с Египет, Ирак и Иран. Руската "Стройтрансгаз", собственост на руския олигарх Геннадий Тимченко, подписва споразумение през 2011 г. с властите в Багдад да свърже нефтените полета в северната част на страната, управлявани от Лукойл и Газпром със сирийското пристанище и рафинерия в Банияс, на 35 км. от военноморската руска база в Тартус (Саси, 2019). Същата руска компания построява отсечката на Арабския газопровод, започваща от сирийско-йорданската граница до газовата компресорна станция в близост до Хомс.

Глобалното противоборство между САЩ и Русия, в това число и в сферата на енергетиката, се проявява особено ясно в Сирия. През януари 2018 г. се подписва споразумение между Москва и Дамаск и се създава пътна карта за реконструкцията на енергийни активи в Сирия. Асад предоставя изключителното право на руските енергийни гиганти като Газпром, Лукойл, Роснефт и т.н. да реабилитират, модернизират и инвестират в сирийския енергиен сектор и най-вече в нефтената индустрия. Пътните карти са продукт на предишни споразумения, в които активно участие взема компанията Euro Polis, собственост на приближен до президента Путин бизнесмен Евгени Пригожин. Неговите дейности са пряко свързани с руското министерство на отбраната и неговото

разузнавателно крило – ГРУ (Bellingcat, 2020). Още в края на 2016 г. компанията сключва предварително споразумение със сирийското правителство за освобождаването, опазването и разработването на сирийските нефтени полета на изток (Malkova et al., 2018). Друга важна клауза от споразумението е, че компанията би претендирала за собственост върху 25% от произведения петрол и газ върху онези територии в Сирия върнати обратно на правителството на Асад. Освен с енергийния сектор в Русия и проекцията му в чужбина, Пригожин се смята за тясно свързан с руската паравоенна групировка или частна военна компания Вагнер. Именно бойците на Вагнер попадат под ударите на американските военновъздушни сили в опит да превземат едно от нефтените полета в контролираната от кюрдите източна сирийска провинция Дейр ез-Зор през февруари 2018 г., месец след подписаните пътни карти за сътрудничество в енергийния сектор между Русия и Сирия. С други думи, на този етап САЩ блокират опитите на Русия да завземат енергийно богатите райони в Сирия.

Прилагайки основния изследователски метод, следва да се отчете, че енергийната геостратегия на Руската федерация в Сирия попада в рамките на т.нар. “обръчен тест“ на проследяването на процес, тъй като са налице подписани споразумения с руски енергийни компании за развитието на сирийския нефтен и газов сектор преди и след избухването на конфликта, но те не могат да бъдат интерпретирани като основополагащ мотив за намеса и оставане на Москва в конфликта. Контролът върху въглеводородните залежи и свързаната с тях инфраструктура представляват част от по-широкообхватна геостратегия на Русия, свързана с блокирането на американското влияние и присъствие в Сирия, макар и неуспешно в източната част на страната, където са съсредоточени и петролните залежи. В този смисъл, енергийният елемент на геостратегията на Русия има своята релевантност, що се отнася до затвърждаването на икономическото влияние на Москва, но неговото осъществяване е предшествано от налагането на политически контрол, най-вече чрез военната намеса на Кремъл, но и чрез дипломатическа подкрепа. Преминаването на теста не потвърждава и основната хипотеза относно прокарането на Ислямския газопровод. Партньорството с Иран и отгук подкрепата към построяването на газопровода имат за цел да се противопоставят на неформалния газов съюз на САЩ, Турция, Саудитска Арабия и Катар в навечерието на конфликта, който с развитието на войната се оказва неустойчив.

Турция – Енергиен профил и стратегически цели в енергийната външна политика

Разположена стратегически между богатите на въгледороди региони на Каспийския басейн, Източното Средиземноморие и Персийския залив от една страна, и потребителския и зависим от внос на енергия европейски континент от друга, турският политически елит подчертава "кръстопътната роля" на Турция и аспирациите ѝ да бъде лидер в регионалната енергийна геополитика (Scholl, 2017, p. 194).

По отношение на доставките на суров петрол, нефтопроводът Киркук-Джейхан, който свързва петролните полета в иракски Кюрдистан с Турция и оттам с международните пазари, играе важна роля при задаването на динамиките в отношенията между иракските кюрди и Турция от една страна, и сирийските кюрди от друга. Турция има интерес от понижаване на зависимостта си от внос на въгледороди от Русия и Иран, с цел получаване на по-голямо поле за външнополитическо маневриране в регионален мащаб. Ресурсите на Кюрдистанското регионално правителство (КРП) нямат излаз на море и представляват източник на енергийна сигурност за Анкара, защото Турция е единственият им възможен проводник до международните пазари, предвид изострените отношения между Ербил и Багдад. Турските власти разглеждат сътрудничеството си с КРП като противовес на иранското влияние върху шиитската централна власт в иракската столица. Властите в Иракски Кюрдистан, а и самата Турция биват силно ударени от две отделни, но от друга страна взаимосвързани терористични кампании в региона: дейностите на Кюрдската работническа партия (ПКК) срещу турската държава и превземането на големи територии в Ирак от страна на групировката Ислямска държава (ИД). Това води до многобройни саботажни операции срещу енергийната инфраструктура, включително и срещу нефтопровода Киркук-Джейхан, водещи до прекъсвания в доставките и спад в приходите на КРП. С превземането на Мосул от ИД, Ербил започва да търси подкрепа от САЩ и заедно с това мобилизира свои военни за защита на ресурсите си – т.нар. пешмерга. Износът на нефт бива пренасочен по нелегални канали и мрежи, на фона на влошаващата се среда на сигурност. Оттук и отношенията Анкара-Ербил се усложняват. КРП се опитва да поддържа добри отношения с Турция, не само поради важното значение на нефтопровода Киркук-Джейхан, който преминава през нейна територия, но и защото Анкара е важен икономически и инвестиционен партньор на Ербил (Yogucu, Mehmet, 2017, p. 124). От тази

гледна точка, КРП се противопоставя на терористичните дейности на ПКК, особено, когато те биват извършвани от бази на негова територия. Подновяването на атаки по енергийната инфраструктура, включително и тази от февруари 2016г. по нефтопровода Киркук-Джейхан, подкопава възприятието към Турция в ролята ѝ на сигурен енергиен коридор (Scholl, 2017, p. 198). Оттук следва, че активизирането на сирийските кюрди, свързани с ПКК, се отразява негативно върху сигурността на енергийната инфраструктура, свързваща Ирак и Турция.

Руско-турските отношения в енергийната сфера са пример за прагматично сътрудничество, на фона на често противопоставящите се позиции по регионални въпроси. Анкара и Москва застават зад противопоставящи се страни в конфликтите в Либия и Сирия, както и по отношение на конфликта в Карабах. Въпреки това обаче, на тактическо ниво, двете страни намират пространство за взаимноизгодни отношения, включително и в енергийната сфера. Турция внася и газ от Иран по тръбопровода Табриз-Анкара. Освен дипломатическите и технически предизвикателства в енергийните отношения между двете страни, тръбопровода Табриз-Анкара е бил на няколко пъти мишена на терористични атаки от страна на ПКК. За разлика от отношенията с Москва, турско-азерските връзки почиват на близка религиозна, етническа и културна близост. Това е и причината нефтените и газови тръбопроводи от Азербайджан към Турция и ЕС да заобикалят Армения, минавайки през Грузия. От енергийните партньорства с КРП и Иран, през (енергийните) отношенията ЕС-Русия и газовите проекти в Каспийския регион и Източното Средиземноморие, енергийната външна политика на Турция е както комерсиално, така и стратегически насочена. Позицията на Турция на енергийната карта ѝ предоставя възможности за по-големи маневри във външнополитически план и по-твърда позиция по определени геополитически въпроси.

Геополитически интереси и позиции на Турция в Близкия изток и Сирия

Турция разглежда Арабската пролет като възможност за насърчаване на нов регионален ред в полза на Турция. Въпреки че Анкара притежава силни търговски връзки с Иран и Саудитска Арабия, турските лидери вярват, че Турция е по-подходящ регионален хегемон или "трета сила" със своята ислямска демокрация, силно диверсифицирана икономика и османско наследство. Стратегията "нулеви проблеми със съседите" е по-скоро

първата фаза на разширяване на турското регионално влияние, а Арабската пролет, която в този момент изглежда вероятно да доведе на власт съмишленици на популярни умерени ислямистки правителства, е следващата стъпка. При промяна на властта в Дамаск, доминирана от Мюсюлмански братя (МБ), Сирия би могла да играе важна съюзническа роля за Анкара в новия регионален ред в Близкия изток.

След като Анкара заема офанзивна позиция спрямо Дамаск, турската граница става главната входна точка и линия за снабдяване на въоръжената опозиция. Правителството на Ердоган прекъсва всички дипломатически връзки със сирийския режим, поставяйки си за цел неговото сваляне. И докато САЩ и Великобритания спират доставките на смъртоносно военно оборудване за сирийската опозиция поради засиленото влияние на радикални ислямисти, Турция продължава да ги подкрепя, за да постигне стратегическата си цел.

Руската военна намеса и засиленото иранско участие довеждат до укрепване на режима в Дамаск и осуetyаване на планове на Турция. В средата на 2016 г. Анкара преразглежда стратегическите си цели в Сирия, приоритизирайки борбата срещу ИД и най-вече съдържането на сирийските кюрди (YPG) по нейните граници. Като основен съюзник на САЩ в борбата с ИДИЛ в Сирия, YPG не само получава логистична подкрепа, оръжия и военно обучение от САЩ, но също така ефективно успява да завладее обширна територия на изток от река Ефрат по протежение на сирийско-турската граница. Анкара предприема няколко военни операции срещу YPG в пограничните райони в северна Сирия, за да попречи на цялостното им обединение и опити за създаване на държавност.

Амбициите на Турция за регионално лидерство биват разбити, тъй като сирийското „блато“ я блокира да проектира влиянието си в Близкия изток. Войната допринася за вътрешни предизвикателства в самата Турция: приемане на над 3,6 милиона бежанци, засилен вътрешен тероризъм от ИД и ПКК, както и преминаване към по-автократично управление на президента Ердоган. Кюрдският въпрос се влошава в резултат на войната в Сирия, подновявайки партизанската кампания на ПКК в Източна Турция и репресиите срещу нея от страна на Анкара. Присъствието на съюзника на ПКК – YPG, по границата на Турция, принуждава Анкара да нахлуе и да окупира сирийска територия за първи път в модерната си история.

Енергийна геостратегия на Турция в конфликта в Сирия

Още през 2009г., когато Анкара и нейните арабски съседи, включително Сирия, са в добри двустранни отношения, Доха и Техеран разглеждат възможностите за прокаране на газопровод през Сирия за Европа. Периодът съвпада и с втората газова криза в Европа, когато руския газ през Украйна е спрял.

Газопроводът Катар-Турция среща одобрението на САЩ и монархиите от Залива, тъй като по този начин се минимизира руското присъствие на газовите пазари в ЕС, както и участието на Иран в проекта, който по това време е заплашен с нови санкции около ядрената си програма. През 2010г. обаче, Техеран представя на правителството на Асад контрапредложение на катарското – т.нар Ислямски газопровод или газопровод Иран-Ирак-Сирия, който следва да заобиколи както Турция, така и монархиите от Залива, достигайки средиземноморското крайбрежие на Сирия и Ливан. По този начин Техеран би заздравил регионалното си влияние в шиитски доминираните страни (Ирак, Сирия, Ливан), през които тръбопроводът би минавал. Асад отхвърля катарския проект и приема иранския, като на 25 юни 2011 г. в иранския град Бушер е подписан тристранен меморандум между Иран, Сирия и Русия за строителство на Ислямския (шиитския) газопровод. Подкрепяйки иранския проект за газопровод, Сирия застава зад интересите и на Русия, тъй като тръбопровода Катар-Турция би се свързал с „Набуко“, който Русия разглежда като заплаха за нейните пазарни позиции в Европа.

Така в навечерието на конфликта, зад катарския проект от една страна застават САЩ, монархиите от Залива и Турция, докато иранския проект бива подкрепен от Русия, Ирак и Сирия. Това дава и основание да се допусне подкрепата на Катар и Саудитска Арабия към сунитската опозиция в Сирия и финансирането на различни „умерени“ ислямистки групировки в страната, с цел сваляне на режима и идване на власт на ислямистко правителство, което да разреши преминаването на планирания газопровод на сирийска територия. От друга страна, Иран и Русия разглеждат запазването на управлението на Асад като важна предпоставка за гарантиране на техните геополитически и геоикономически позиции в Сирия. Подкрепата към Ислямския газопровод през Сирия е по-приемлив вариант за Кремъл, отколкото алтернативния маршрут от Катар. Москва поддържа по-близки отношения с Техеран, отколкото с Доха и би могла да синхронизира по-лесно енергийните си политики с аятоласите в Иран, отколкото с катарския емир. В

допълнение, Москва би имала и пряк икономически интерес от построяването на иранската тръба, участвайки в построяването. От своя страна, Турция би заздравила своята роля на транзитен център на синьо гориво към европейските пазари, като същевременно с това би консолидирала своя съюз с Катар, с който Анкара споделя обща политическа идеология, свързана с подкрепата към МБ.

Търговията с петрол е основен канал за финансиране на дейностите на ислямистиките групировки, подкрепени от Анкара. Още от началото на войната се заражда черен пазар за продажба на суров петрол за износ. Въпреки, че по-голямата част от сирийския нефт бива транспортиран и продаван през частни мафиотски мрежи, без активното участие на турската държава, съществуват обвинения за връзки между компанията Powertrans, търгуваща с петрол от Ирак и Сирия, и турското правителство. Powertrans е част от Çalık Group, голям турски конгломерат, който има интереси в енергетиката, строителството, медиите и други сектори. Çalık се разраства бързо с подкрепата на правителството, докато нейн изпълнителен директор в периода 2007-2013 г. е Берат Албайрак, зет на президента Ердоган, министър на енергетиката в периода 2015-2018 г. и министър на държавната хазна и финансите в периода 2018-2020 г.

Твърденията, че Powertrans е участвала в контрабандата на петрол от ИД от Сирия, също не са разследвани под натиска на правителството на Ердоган. По това време бива съобщено, че синът на Ердоган Билал Ердоган и малтийската корабна компания VMZ са участвали в търговията с петрол на ИД. Основното обвинение, повдигнато първоначално от руското правителство, е че Powertrans транспортира кюрдски петрол, смесен със суров петрол от контролирани от ИД кладенци до пристанището в Джейхан, откъдето корабите на Билал го доставят на международните пазари (Henderson, 2015). Правителството на САЩ също предоставя някои улики за това накъде е насочен петролът на ИД. Заместник-секретарят по въпросите на тероризма и финансовото разузнаване на Министерството на финансите на САЩ Дейвид С. Коен твърди, че ИД е продавала петрол на значително намалени цени на различни посредници, включително някои от Турция, които след това са транспортирали петрола за препродаване (Carnegie Endowment for International Peace, 2014).

Поставени в рамките на метода на изследването, действията и мотивацията на Турция за намеса и оставане в конфликта в Сирия не биха могли да бъдат обяснени основно

с енергийните интереси на Анкара. Прокарването на газопровода Катар-Турция е част от по-мощна стратегия за привличане на допълнителни количества газ за проекта „Набуко“, който предвижда постъпване на газ от Иракски Кюрдистан и Иран, както и по трасето на Арабския газопровод. Сравнително малките количества газ, биха били привлечени от катарския газопровод, не биха могли да се разглеждат като достатъчен аргумент нито за първоначалната намеса на Турция в Сирия и подкрепа към опозицията, нито за по-нататъшните военни интервенции срещу сирийските кюрди. Оттук може да се заключи, че липсва както необходим, така и достатъчен критерий в подкрепа на хипотезата, че турската намеса е обоснована на газовите интереси на Анкара. Що се отнася до контрола върху нефтените залежи, примерът с турската енергийна компания Powertrans, в която участват приближени до президента Ердоган лица и нейното участие в търговията със сирийски нефт, контролиран от ИД, показва обвързаността на нефтените интереси с пристъствието и действията на Анкара в Сирия. Тези интереси обаче притежават по-скоро търговски характер, с цел облагодетелстване на политически елит, отколкото стратегически дефанзивни и офанзивни цели, каквито са осигуряването на буферна зона в пограничните райони, населени с кюрди в северна Сирия и съответно подкрепата към ислямистките организации в страната, свързани с МБ. Примерът с Powertrans представлява по-скоро „обръчен“ тест, при който е налице необходимият критерий, при който Анкара се опитва да контролира търговските потоци на сирийския нефт чрез свои компании, но липсва достатъчният такъв, който да предостави доказателства, че намесата и оставането са продукт именно на желанието за контрол върху сирийския нефт.

Иран – Енергиен профил и стратегически цели в енергийната външна политика

Ислямската република притежава четвъртите най-големи доказани запаси от суров петрол и вторите от природен газ в света (BP Statistical Review of Energy, 2021). Без съмнение, Иран притежава стратегическа важност от енергийна гледна точка - огромните му енергийни запаси трудно могат да бъдат пренебрегнати във всеки анализ на международната енергетика. Освен това, страната е разположена на кръстопътя на няколко региона на производство и консумация на енергия (съответно Каспийски регион/Близък изток и Европа/Азия) (Jalilvand, 2018). Въпреки това, на международната сцена Иран досега не е реализирал пълния потенциал на своята ресурсна база.

В годините след революцията от 1979г., Иран е подложен на серия от санкции от Запада. Техеран отново навлиза в санкционен режим, когато Доналд Тръмп се оттегля от ядрената сделка от 2015г., като страната навлиза в най-тежката икономическа криза от 80-те години на миналия век. Икономиката се свива, докато риалът загубва около 80% от стойността си спрямо долара, подхранвайки инфлацията, нямалвайки рязко покупателната способност и тласкайки милиони семейства към бедност. Санкциите засягат сериозно и икономическите връзки между Европа и Иран. Европейският съюз е най-големият търговски партньор на Иран, преди блокът да наложи петролни санкции през 2012 г. заради ядрената програма на страната. Оттогава Китай се превръща в основна дестинация на Иран за износ на нефт и най-големият източник на вносни стоки. Пекин е основният клиент за иранския суров петрол, откакто санкциите на Тръмп влизат в сила през 2018 г. Докато Европа се опитва да запази ядрената сделка, тя безрезултатно се бори да поддържа икономическите връзки с Техеран, на фона санкциите на Вашингтон.

С идването на власт на Демократическата партия се дава сигнал, че Вашингтон ще влезе отново в преговори с Техеран за повторно влизане на САЩ в ядреното споразумение. Иран изисква САЩ да вдигнат санкциите върху неговата петролна и банкова индустрия възможно най-скоро, готвейки се да увеличи производството на суров петрол. Завръщането на САЩ в рамките на ядрената сделка и последващото вдигане на санкциите остава несигурно. Страните, подписали сделката, започват преговори за връщане на Вашингтон и Техеран в споразумението през април 2021 г., но оттогава те прекъсват и продължават, усложнени от избирането на представителя на консервативната партия Ибрахим Раиси за президент през август 2021г. и инвазията на Русия в Украйна. Освен това, Техеран и Вашингтон все още не са съгласни по няколко въпроса, включително определянето на Иранския революционен гвардейски корпус (ИРГК) като терористична организация, стъпка, направена по времето на управление на президента Тръмп.

Геополитически интереси и позиции в Близкия изток и Сирия

Сирийската гражданска война тласка Иран в непозната роля. След като прекарва десетилетия в опити да наруши установения регионален ред, Иран сега се опитва да консолидира и защити статуквото след 2003 г. През първите четири години от конфликта Иран е най-важният съюзник на Асад. Ключов компонент на иранската подкрепа за Асад е

ливанската шиитска милиция и политическа партия Хизбула. Сирия осигурява стратегическа дълбочина, включително основната линия за доставки от Иран, както и легитимност: сирийско-иранският съюз е представен като част от по-широка „съпротива“ от името на всички мюсюлмани и араби срещу Израел и Запада. Подобно на Иран, Хизбула се опасява от идването на сунитски режим в Дамаск, но с друга вътрешнополитическа причина: той може да измести деликатния сектантски баланс в Ливан в полза на сунитите, за сметка на шиитите и Хизбула.

Друг важен играч на терен, сражаващ се на страната на режима, са силите Кудс – външното разузнавателно и военно крило на ИРГК. Благодарение на Кудс се създават Националните отбранителни сили (NDF), паравоенна организация, която достига близо 100 000 души, с цел подкрепа на правителствената армия. Ключова роля за изграждането на военната стратегия изиграва ръководителят на ИРГК Касем Сюлеймани. Това води до неговото убийство в края на 2019г. след американска военна операция в Ирак. След като ИРГК е включена в списъка с терористични организации на Вашингтон, това позволява организирането на операцията за ликвидиране на Сюлеймани. Неговото отстраняване обаче, не оказва влияние върху позициите на Иран в Сирия, като системата, която той въвежда, оцелява. По този начин, Техеран доказва, че е много по-опитен в прокси войната от съперниците си в Доха, Анкара и Рияд. В същото време, Иран задълбочава своето икономическо и политическо участие в Сирия, трансформирайки отношенията си с режима. Въпреки че това не прави Асад ирански васал, което често посочват опонентите му, режимът става все по-зависим от Техеран за своето политическо оцеляване. Такова дълбоко участие на съюзниците на Асад силно повлиява на хода на гражданската война в Сирия. Финансовата и военна подкрепа попречват на режима да се срине под натиск, докато ролята на Иран и Хизбула внасят и силно религиозно разделение в конфликта.

Енергийна геостратегия на Иран в конфликта в Сирия

В замяна на своята политическа и икономическа подкрепа за режима в Дамаск, Иран получава значителни дялове в сирийската държавна собственост и позиции в сирийската икономика, служещи на икономическите интереси на политическия елит в Иран и по-специално силите за сигурност, свързани с ИРГК. Двете страни подписват пет големи търговски споразумения през януари 2017 г., обхващащи стратегически икономически

сектори, като телекомуникации, енергетика и транспортна инфраструктура. По-голямата част от тези договори са свързани с реконструкция на електроенергийно оборудване, електроцентрали и далекопроводи. Споразуменията включват построяване на пет 25-мегаватова газови електроцентрали за град Алепо в северозападната част на Сирия. Марпа Group, иранско предприятие, за което се предполага, че е свързано с ИРГК, е предвидено да изпълни проекта на стойност 130 милиона евро. Компанията е включена в американския списък със санкции на ирански компании с тесни връзки с ИРГК. Сирия подписва и предварителни споразумения с Иран за възстановяването на централната газова електроцентрала на Дамаск, както и газовите електроцентрали в сирийските провинции Хомс и Дейр ез-Зор. Проектът за реконструкция на централата в Дейр Ез-Зор е представен, докато сирийската армия и ръководените от Иран сили навлизат в централната част на страната, за да отвоюват региона от Ислямска държава. Въз основа на друг меморандум за разбирателство, Сирия следва да внася 540 мегавата електроенергия от Иран в провинция Латакия. Ирански фирми вече участват в поредица от проекти за производство на електроенергия на стойност 660 милиона долара. Иранските интереси в енергийния сектор в Сирия целят по-скоро политически ефект сред противниците на Иран в страната, отколкото осъществяване на проекти в петролния и газов сектор на Сирия. Това се дължи на икономическите и финансови ограничения на Техеран, свързани със санкциите най-вече на САЩ и в отделни периоди ЕС, които не предоставят възможността Иран да привлече инвестиции както в собствения си енергиен сектор, така и да прави големи такива в съюзни нему страни. Поредицата от договори за инвестиции в сирийския енергиен сектор се случват през 2017 г., когато САЩ не са наложили повторно своите санкции и Иран може свободно да търгува своя нефт.

Инвестиционните намерения на Техеран в Сирия са епизодични и се проявяват когато страната не е притисната от санкции. От друга страна, инвестирайки в стратегически съоръжения като газови електроцентрали в двата най-големи града в Сирия – Дамаск и Алепо, Иран си осигурява стратегическо предимство и лост за влияние пред останалите играчи на сирийска територия, включително и Русия, както и върху самия режим. По отношение на планирането на трансгранични газови инфраструктурни проекти, Иран поставя пред режима в Дамаск проект за построяване на газопровод от иранското газово находище „Южен Парс“, който следва да преминава през Ирак и да достигне до пристанища

в Сирия и Ливан. В периода 2010-2012 г., Иран е обект на санкции, като същевременно с това чуждестранните компании напускат страната. От тази гледна точка, финансирането на проекта не би могло да се осъществи с помощта на инвестиции от Запада. Това означава, че Иран следва да търси партньорство от други държави като Русия и Китай. По същото време, Москва се концентрира върху изпълнението на собствените си планирани газопроводи в Европа, като Северен и Южен поток. Русия предоставя принципна подкрепа за Ислямския газопровод, тъй като той е конкурент на проекта „Набуко“, чиято главна цел е да намали зависимостта на ЕС от внос на руски газ. Русия обаче не предоставя финансови средства или гаранции за построяването на газопровода, а след разрастването на войната в Сирия, подобни стъпки са немислими. В това отношение, Ислямският газопровод е отново политическа заявка и амбиция на Иран за регионално влияние чрез енергийни проекти, без обаче да разполага с реалните инструменти – геополитически, финансови и технологични. И не на последно място, позиционирането на подкрепените от Иран милиции в близост до границата с Израел още в началото на намесата на Техеран в конфликта, а не по маршрута на предложения газопровод, с цел осигуряване на неговата сигурност, свидетелства за ниското ниво на приоритет на газовите интереси на Иран при намесата му в Сирия.

Саудитска Арабия - Енергиен профил и стратегически цели в енергийната външна политика

Саудитска Арабия е вторият най-голям притежател на доказани петролни запаси и водещ производител и износител на суров петрол в света. По-голямата част от продукцията на Саудитска Арабия се доставя до пазарите в Азия и Европа. През 2016 г. Рияд обявява национален план за трансформация - “Визия 2030”, планирайки да намали зависимостта на своята икономика и общество от приходите от производството на петрол, които я правят и първостепенен актьор в рамките на ОПЕК. След ценовия срив на петрола през 2015г., страните от ОПЕК, заедно с други държави-износителки на петрол извън организацията, сред които Русия, Казахстан, Азербайджан, Мексико и др., сключват т.нар. споразумение ОПЕК+, състоящо се в намаляване на квотите за производство, които да се споделят от всички производители. По този начин ОПЕК+ става основния формат за определяне цените на петрола, като нефтената дипломатия между Москва и Рияд е ключова в задаването на политиката на ОПЕК+. Това показва, че въпреки геополитическите им различия спрямо

регионалните конфликти в Близкия Изток, включително и в Сирия, Саудитска Арабия и Русия виждат в това свое сътрудничество полза за техните икономики, зависими от приходи от продажба на въгледороди.

Геополитически интереси и позиции на Саудитска Арабия в Близкия изток и Сирия

Рияд разглежда Сирия като част от по-широк набор от регионални проблеми, които тясно се припокриват и взаимодействат с възприеманите вътрешни заплахи. Най-важните сред тези притеснения са: (1) водене на регионална контрареволуция срещу Арабската пролет; (2) Изправяне срещу Иран и ограничаване на неговото регионално влияние и спиране на възхода на МБ и джихадистките терористични организации, които биха опорили религиозната легитимност на кралската династия в Рияд. Изваждането на Сирия от орбитата на Иран е цел преди 2011 г. и Рияд вярва, че замяната на Асад с приятелско доминирано от сунити правителство, на което е помогнато да дойде на власт, ще постигне това. Ограничаването на сухопътния коридор през Сирия до Хизбула също би ударило позицията на Иран в Ливан, така че и Дамаск, и Бейрут биха могли да преминат в саудитската орбита. Саудитите разглеждат подобна стъпка като компенсация за загубата на регионално влияние в Ирак. Преследването на целите на Саудитска Арабия в Сирия се усложнява от едновременното ѝ желание да предотврати две сили сред анти-асадските групи да завземат властта в Сирия: МБ и джихадистите.

Докато Саудитска Арабия разглежда разширяването на регионалното влияние на МБ в региона на Близкия изток и Северна Африка като заплаха, Турция и Катар активно подкрепят организацията. Това съперничество фатално разделя сирийската опозиция, оставяйки я уязвима в борбата ѝ срещу Асад, но също така улеснявайки възхода на повече екстремистки групи. В крайна сметка, кралството се насочва към тясно сътрудничество с ръководените от ЦРУ усилия за укрепване на неекстремистките бунтовници, което включва ограничения върху количеството и качеството на оръжията, доставяни на опозицията. С възхода на ИД и нарастващия антитерористичен фокус на западната политика, опитът на Рияд да насърчи директна намеса на САЩ срещу Асад се проваля. Заедно с това е налице фокусиране върху въпроси, които са по-близки границите на саудитите: конфликтът в Йемен, засилващата се конкуренция с Катар, както и вътрешната консолидация на властта

от Мохамед бин Салман. По този начин Рияд става все по-малко ангажиран с конфликта в Сирия и от 2016 г. все повече се отдръпва от него.

Енергийна геостратегия на Саудитска Арабия в конфликта в Сирия

Саудитска Арабия няма амбиции да бъде износител на природен газ и съответно не разглежда нейните съседни държави като страни, през които да преминават бъдещи газопроводи. Това включва и Сирия и оттук следва да се заключи, че намесата на Рияд в Сирия не би следвало да е подбудена от прекарване на газопровод през сирийска територия. Още повече, Саудитска Арабия исторически не е подкрепяла прокарването регионални газопроводи, най-вече от Катар. По този начин, реализирането на предложения от Доха газопровод е обречено на неуспех още преди да е достигнало Сирия, бидейки блокиран от Саудитска Арабия. Доха и Рияд имат различни външнополитически цели в региона на Близкия изток и подялбата на приходи от построяването на възможен газопровод, насочен към Европа, не е достатъчен мотиватор за сътрудничество между двете страни. Въпреки че в началото на конфликта в Сирия, Катар и Саудитска Арабия изглежда си сътрудничат, обединени от целта за сваляне на Башар Асад от власт, скоро става ясно, че двете страни подкрепят различни групировки във фрагментираната опозиция, като основният елемент на неразбирателство е ролята на МБ в бъдещето управление в Дамаск.

Поставяйки енергийната геостратегия на Рияд в сирийския конфликт в рамките на метода на изследването, следва да се допусне, че тя попада в първия тест от проследяването на процес – „сламка във вятъра“, при който липсват както необходими критерии (наличие на енергийни компании/споразумения със сирийското правителство или други прокси групи), така и достатъчни критерии (изявления на политици или косвени доказателства, аргументиращи намесата с енергийни интереси).

Катар - Енергиен профил и стратегически цели в енергийната външна политика

Катар е една от най-богатите страни в света на глава от населението, като секторът на петрола и газа допринася за приблизително 90% от всички приходи от износ и 79% от държавните приходи през 2019 г. Газът е основният източник на доходи за Катар, тъй като страната притежава третите по големина запаси в света след Русия и Иран (BP Statistical Review of World Energy, 2021). В тази връзка, той е и основният инструмент за провеждане

на енергийната дипломация. С настоящата енергийна криза, изострена от руската инвазия в Украйна и плановете на ЕС да ограничи вноса на руски газ чрез доставки на втечен природен газ (ВПП) и напълно да спре да купува руски газ до 2027 г., Катар се очертава като ключов актьор в стратегията за газова диверсификация на ЕС. От друга страна, катарският газ се продава главно на азиатски купувачи (над 70%) чрез дългосрочни договори, оставяйки ограничена маневреност за увеличаване на количествата за износ за ЕС. Освен това, катарските договори не са гъвкави и имат ограничения за отклоняване към трети държави при препродажба на катарски ВПП товари. Следователно, в краткосрочен план способността на ЕС да внася допълнителни количества ВПП от Катар зависи от решението на неговите купувачи (предимно азиатски) да отклонят част от своя внос и споразумение с Доха за одобряване на тези отклонения. Независимо от това, в дългосрочен план Катар може да увеличи износа си за ЕС, като допринесе за диверсификацията на доставките, като в същото време засили стратегическата роля на Доха на европейските газови пазари. Това се дължи най-вече на стратегията за разширяване на производството от Северното поле, предприета през годините на регионална изолация на Доха, във връзка с воденото от Саудитска Арабия ембарго между 2017 и 2021 г. (Ulrichsen et. al., 2021).

Геополитически интереси и позиции на Катар в Близкия изток и Сирия

В навечерието на гражданската война в Сирия, Катар е в процес на значително разширяване на своето регионално и международно влияние. Неговата сигурност е гарантирана, след като САЩ се съгласяват да преместят военновъздушната си база от Саудитска Арабия в базата Ал-Удейд в Катар през 2003 г. В допълнение, Доха има за цел да управлява автономно отношенията си с Иран, подобрявайки връзките със Сирия и подтиквайки антизападен дневен ред на държавния канал Ал-Джазира. Второ, Катар се стреми да разшири регионалното си влияние, особено като се разграничава от Саудитска Арабия. Доха разглежда Арабската пролет като катализатор на смяна на авторитарните системи с плуралистични политически системи в по-широкия Близък изток, но не и в региона на Залива. Както при политическата опозиция, Катар е най-активен в подкрепата си за въоръжената опозиция до края на 2012 г., като използва множество канали за поддръжка на множество групи. Единият е насочен към публична и финансова подкрепа на Сирийската свободна армия (ССА). Другият е чрез МБ, подкрепяйки близките до тях

милиции. Третият канал е свързан с подкрепа за по-радикални групи. Докато Саудитска Арабия и Западът още в началото на конфликта изразяват опасения относно възхода на джихадистите, Катар е по-малко предпазлив. Предполага се, че Катар е подкрепял радикални ислямистки групи като Ахрар ал-Шам и фронта на Ал Нусра, което отразява липсата му на собствен капацитет. Прибъгването до неформални мрежи като МБ, поради ограничения в разузнавателния обхват на Доха означава, че впоследствие е трудно да контролира своите пълномощници (Sharifo, 2013). Събитията на терен в Сирия, които променят конфликта решително в полза на Асад, подтикват катарците постепенно да се отдалечат от твърда максималистка позиция в полза на свалянето на сирийския режим към такава, която предполага режимът да направи съответни отстъпки и реформи, по примера на първоначалната позиция на Доха.

Енергийна геостратегия на Катар в конфликта в Сирия

За Катар, построяването на газопровода до Турция също не би могло да се разглежда като основен мотив на страната да се намеси в сирийския конфликт. Доха подкрепя протестните вълни и в други страни от региона – Либия и Египет, без тази подкрепа да е мотивирана от пряк енергиен интерес. Още повече, страната инвестира огромни средства за развитие на своята ВПП инфраструктура, тъй като по този начин газът би достигнал до пазари както в Европа, така и в Азия. Неналичието на катарски енергийни компании в Сирия свидетелства за ниската приоритизация на енергийните интереси в геополитическата и геостратегическа мотивация на Доха и Рияд за намеса в конфликта. Проектът за газопровод „Катар-Турция“ може да се разглежда като временна реакция спрямо газовата криза в Европа от 2009г., свързана със спирането на руското синьо гориво за ЕС. Периодът е свързан и с липсата на развит пазар на ВПП, тъй като САЩ все още не са достигнали напредък в газовата си индустрия, който да позволява износ, а голяма част от доставките на ВПП се насочват към азиатските пазари, поради по-добрите ценови условия. С други думи, за да пробие ценови паритет на европейските пазари по това време, Доха разглежда изграждане на сухопътен газопровод, който да може да се конкурира ценово с руските газови доставки. Тази амбиция е по-скоро краткосрочна и реакционна спрямо ситуацията на европейските газови пазари. Тя трудно би могла да обясни оставането на Катар в конфликта, след избухването на войната, когато става ясно, че построяването на

такъв мащабен проект е невъзможно. По този начин, енергийната геостратегия на Доха също попада в първия тест от проследяването на процес – „сламка във вятъра“, при който липсват както необходими критерии (наличие на енергийни компании/споразумения със сирийското правителство или други прокси групи), така и достатъчни критерии (изявления на политици или косвени доказателства, аргументиращи намесата с енергийни интереси).

Израел - Енергиен профил и стратегически цели в енергийната външна политика

Израел, който исторически е бил зависим от внос на енергоресурси, сега има разрастваща се индустрия за добив на газ. Откритията на големи залежи в израелски води имат потенциала да осигурят достатъчни количества енергия за посрещане на вътрешното търсене, като същевременно позволят на страната да се превърне в износител на природен газ. Тази ситуация дава възможност на израелското правителство да провежда енергийна политика, която оптимално да хармонизира вътрешното потребление и експортния потенциал на страната.

Заедно с възможностите, налице са и редица предизвикателства, дължащи се на регионалната политическа нестабилност в Близкия изток и Източното Средиземноморие. С изключение на Сирия, въввлечена във вътрешния си конфликт, всички останали крайбрежни държави са започнали проучвателни дейности в рамките на това, което смятат за своя собствена изключителна икономическа зона (ИИЗ), като заедно с това налице е висок потенциал за конфликт. Единствено Египет не води спорове с други крайбрежни държави, което означава, че дейностите по проучване и добив се извършват без геополитически затруднения. Въпреки това, всички останали държави са въввлечени в спорове по един или друг начин, произтичащи от липса на споразумение за обозначаване на границата между техните ИИЗ. Пример в това отношение са Турция, Ливан и Палестина, с които Израел има традиционно обтегнати и открито конфронтационни отношения.

Освен да снабдява своите арабски съседи, с които има установени двустранни отношения (Йордания и Египет), Тел Авив се стреми също да стане ключов износител на природен газ за пазарите на ЕС чрез по т.нар. Източносредиземноморски газопровод (EastMed Pipeline). Въпреки това, с премането на Европейската зелена сделка и свързаното с нея законодателство за внедряването на ВЕИ, енергийната политика на ЕС се променя радикално и вече не предвижда нови газопроводи на дълги разстояния. Възможност за

възраждане на проекта се отваря след руската инвазия в Украйна през 2022 г. и контрамерките, предприети от ЕС за постепенно спиране на вноса на руски газ в средносрочен план. В тази връзка, през юни 2022 г. ЕС, Израел и Египет подписват Меморандум за разбирателство (MoU), в рамките на когото те се ангажират да работят колективно за осигуряване на стабилни доставки на природен газ за ЕС. Меморандумът за разбирателство създава впечатлението за приоритизиране на доставките на ВПГ от съществуващите терминали за втечняване в Египет, вместо да одобрява и подкрепя изграждането на тръбопровода EastMed. Руската инвазия също не променя значително позицията на САЩ по въпроса. Според Вашингтон, изграждането на тръбопровода EastMed ще отнеме години, а ЕС се нуждае от газ сега, поради което доставките на ВПГ трябва да бъдат приоритетни. Израел е сред най-облагодетелстваните страни от региона, по отношение на своите дипломатически връзки със САЩ и ЕС. Тел Авив се превръща в регионален доставчик на газ и източник на енергийна зависимост за държави, с които в миналото е водил няколко войни. Тази еволюция в геополитическото позициониране на Израел и създадените от него регионални връзки спомага гарантирането на неговата сигурност да бъде все повече в собствените му ръце, отколкото да разчита на САЩ, които съсредоточават усилията си от Близкия изток към Азия.

Геополитически интереси и позиции на Израел в Близкия изток и Сирия

Израел е неразделна част от статуквото, тъй като за арабските правителства регионалната стабилност е ключова. В това отношение, най-важните сунитски страни в региона всъщност виждат Израел като де факто съюзник. Те включват Египет, монархиите от Залива (с изключение на Катар), както и Йордания. Това до голяма степен се дължи на споделен приоритет за стратегическо възпиране на Иран, но също така и на споделен интерес за борба с радикалния ислямски тероризъм и групировки като Ислямска държава и Ал-Кайда. Конфликтите в Сирия, Ирак, Либия и Йемен служат като предупреждение.

Анализирайки ролята на Израел в сирийския конфликт, страната заема амбивалентна позиция в регионалния пейзаж в първите години на гражданската война в Сирия. Тя остава неангажирана от политиката на повечето лагери „за“ и „против“ Асад, но въпреки това е единствената регионална държава, с готовност да използва своите военновъздушни сили, за да постигне целите си. Тел Авив е изправен пред дилема, при избухването на войната.

Поражението на Асад би премахнало дългогодишен враг на Израел, нанасяйки и удар срещу Иран. Същевременно с това, отстраняването на Асад би намалило държавното спонсорство за Хизбула и Хамас, позволявайки на Израел да засили контрола си над окупираните Голански възвишения и Западния бряг. Асад обаче е познат противник, без да предприеме активни действия, които да заплашат Голанските възвишения или да предотвратят пълзящото анексиране на територията на Западния бряг. На негово би могло да дойде нещо по-лошо: ислямистки сунитски режим под егидата на МБ, подкрепен от Катар и Турция, който може да е по-склонен да предизвика Израел или водено от джихадисти полудържавно обазуване, оглавявано от фронта ал Нусра или ИД, които биха могли да предприемат атаки, насочени срещу Голанските възвишения или североизточен Израел. Тази възможност е съвсем реална в началото на конфликта, като се има предвид, че през 2011 г. МБ идват на власт в Египет, което е пряка заплаха за еврейската държава. С други думи, една дълготрайна гражданска война, отслабваща както режима, така и опозицията, всъщност обслужва интересите на Израел. Ако някоя от страните спечели, нито една от тях няма да бъде достатъчно силна, за да представлява сериозна заплаха в продължение на години, докато, ако войната се проточи и Сирия се превърне в провалена държава или разделена, един потенциално силен съсед би изчезнал.

Следователно, Израел не е прекалено загрижен за прекратяването на войната, но изпитва сериозни опасения, че Хизбула и Иран може да излязат по-силни от нея. Крахът на Асад може да предизвика трансфер на високотехнологично въоръжение, включително химически оръжия, към Хизбула. Второ, тъй като Иран увеличава присъствието си, превръщането на Сирия от ирански съюзник в пряко прокси, би дало на Техеран друга граница (заедно с Ливан), от която да инициира атаки срещу Израел. Тези страхове изглеждат потвърдени, когато бойците на Хизбула заменят сирийската армия по части от фронтната линия в Голанските възвишения от 2013 г. В отговор, преките намеси на Израел в Сирия са до голяма степен насочени срещу Хизбула. По отношение на политиката на Москва в Сирия, основен приоритет е да се гарантира, че Русия, която сега воюва с Хизбула и Иран срещу опозицията, няма да попречи на ударите на Израел срещу новите съюзници на Кремъл. Тел Авив признава, че в променената среда за сигурност са необходими успешни работни отношения с Русия, за да се осигури свобода за действие на Израел срещу Иран в Сирия. Може би най-важният въпрос за Израел, когато започва атаки на сирийска

територия, е да защити контрола си върху Голанските възвишения и да сведе до минимум възможностите за атаки на Хизбула в тази посока. Израел може да се разглежда като един от основните губещи във войната, тъй като режимът на Асад отново се утвърждава, по-зависим от Иран и защитен от Русия, чийто първи приоритет е да стабилизира режима на Асад, а не да противодейства на иранското влияние в страната (Tsurkov, 2018). И докато изходът по отношение на конфликта Иран-Хизбула е двусмислен, в други аспекти Израел печели от гражданската война в Сирия, най-вече заради значително редуцираните военни възможности на Дамаск, след премахване на повечето от нейните химически оръжия. Друга важна придобивка за Израел от войната е, че претенциите на Еврейската държава върху Голанските възвишения са значително заздравили. По време на администрацията на Тръмп в Белия дом, той става първият световен лидер, признал суверенитета на Израел над Голанските възвишения през 2019 г. Израел не повлиява много на изхода от конфликта в Сирия, но предприема успешни ограничени действия, за да си осигури максимална полза и защити националните си интереси.

Енергийна геостратегия на Израел в конфликта в Сирия

Войната в Сирия позволява на Израел да заздрави позициите си в анексираните територии на Голанските възвишения. Въпреки, че тези стъпки в по-голямата си част са мотивирани от военнoстратегически калкулации, присъствието на еврейската държава в Голан има и своя енергиен компонент. През април 2013г. петролният съвет към министерството на енергетиката и водите на Израел издава лиценз на американската компания Genie Energy за извършване на проучвания и сондажи на нефт и газ в южната част на територията на Голан. (Eldar, 2013). Основател на Genie Energy е американецът Хауърд Джонас, милионер от еврейски произход и лобист за Републиканската партия (Eldar, 2013). В допълнение, директорът на израелския клон на компанията е Ефи Ейтам, бригаден генерал от израелските отбранителни сили и бивш министър на строителството и националната инфраструктура на Израел. През февруари 2015 г. започват проучвателните нефтени сондажи, извършени от дъщерно дружество на Genie Energy - Afek Oil and Gas. Въпреки гръмките изявления обаче, през 2017 г. Afek спира програмата си за сондиране в Голан, заявявайки, че „няма настоящ план за следваща фаза от дейността на Afek“.

Прекратяването на сондажите в района на южен Голан идва на фона на газовите открития в акваторията на Израел, което привлича инвеститорския интерес в този регион.

На този фон би могло да се обобщи, че нефтените сондажи на територията на Голанските възвишения са мотивирани предимно от желанието на израелското ръководство да засили и затвърди своя контрол върху тази оспорвана територия, отколкото да осигури по-голяма енергийна сигурност на страната. Следователно, намесата на Израел в Сирия е предимно мотивирана към възпиране на Иран и Хизбула и създаване на буферна зона между техните позиции и израелските територии. Сам по себе си, добивът на нефт в Голан е второстепенен приоритет, но същевременно с това, той разкрива взаимодействието между средите на военнополитическия елит в Израел и САЩ и нефтени компании като Genie Energy, в стремежът им да извлекат не само политически, но и преки икономически дивиденди от войната в Сирия и неспособността на режима да се противопостави на предприетите дейности по проучвания и сондажи за нефт в Голан.

Енергийната геостратегия на Израел в Сирия притежава по-скоро „блокиращ“ елемент, който да не позволи преминаване на големи инфраструктурни проекти, подкрепени от геополитически врагове като Иран и МБ, зад които застават Катар и Турция. Израел притежава собствени количества природен газ, които да стигат до международните пазари, чрез терминалите за втечен газ в Египет. По този начин, Тел Авив приоритизира производството и износа на залежите си в Средиземно море, фокусирайки се основно върху регионалните пазари (Египет, Йордания), с цел създаване на взаимозависими отношения, които да парират евентуални опити за подкрепа на Кайро или Аман към палестинската кауза. По този начин, енергийната геостратегия на Израел цели изолиране на Сирия по отношение на регионалните потоци на природен газ и привличане на онези арабски държави, с които Тел Авив поддържа дипломатически отношения. Въпреки наличието на израелски енергийни компании в Голан, чиито членове притежават голямо влияние върху политическите и икономически процеси в САЩ (примерът с Genie Energy), пречупено през метода на изследването, тяхното присъствие конституира по-скоро „обръчен тест“, покриващ необходимият критерий (наличие на енергийни компании), но не и достатъчният.

VI. Заключение

Прилагайки проследяването на процес спрямо енергийните геостратегии на външните актьори в сирийския конфликт, изследването излага няколко основни извода:

1. Предвид широкообхватните геополитически интереси на външните актьори в сирийския конфликт, следва да се приеме, че тяхното участие във войната не е основно мотивирано от стремеж за прокарване на техните енергийни геостратегии, включващи контрола или блокирането на достъп върху стратегическата енергийна инфраструктура в Сория – нефтени и газови полета, тръбопроводи и рафинерии. Аргументите, извеждащи на преден план важността на енергийния компонент в конфликта, са твърде икономически редуционистки, за да оценят напълно мотивите на външните актьори за намеса в Сирия. Още повече, динамично променящите се характеристики на конфликта – наличието на нови актьори както на терен, така и във външен план, появата на разногласия между съюзници (Саудитка Арабия; Турция и Катар), както и по-високият енергиен приоритет спрямо други региони/държави, не индикира стратегическо целепологане на тяхната енергийна политика в Сирия, а по-скоро тактическо и ситуативно настройване спрямо динамиката на терен. В тази връзка, дългосрочните енергийни обяснения са част от цялостния военно-политически подход за намеса в Сирия, изразяващ се основно в подкрепа / сваляне на управлението на Асад, тъй като оставането или съответно идването на ново управление в страната, отваря или запазва възможности за влияние не само върху енергийния сектор в Сирия, но върху цялостното политико-икономическо развитие в страната.

2. Въпреки, че определението за енергийна геостратегия припокрива опитите за прокарване и съответно блокиране на двата конкурентни газопроводи от Катар и Иран, при по-задълбочен анализ се откроява по-скоро тяхната декларативно-политическа същност, отколкото реални стъпки към осъществяването им. Нито Катар, нито Иран разполагат с нужните дипломатически и икономически инструменти за прокарването на тези грандиозни проекти, още повече, че след задълбочаването на конфликта, тяхното реализиране е немислимо. Построяването на газопроводите е „програма максимум“ не само за Катар и Иран, но и на държавите подкрепящи проектите – Русия, САЩ и Турция. За Москва, иранският газопровод представлява алтернативното пространствено дублиране на газопровода Катар-Турция, чиято дестинация е отново Европа, но под руски и ирански

контрол. Въпреки това, Русия предпочита да запази монопола си над пазарите в Европа, без да има нужда да координира действията си с Иран. Изправена пред избор обаче, Русия би облагодетелствала т.нар. Ислямски тръбопровод от Иран, а не неговия катарски конкурент. За Вашингтон, катарския газопровод е средство за намаляване на зависимостта на ЕС от руски газ, докато за Анкара този проект засилва ролята ѝ на основна транзитна държава на въглеводороди от Близкия изток към Европа. За разлика от тях, Израел и Саудитска Арабия нямат интерес от построяването и на двата газопровода. Израел разполага със собствени енергийни ресурси и се стреми да прокара свой собствен проект – Източносредиземноморският газопровод. От своя страна, Рияд исторически не е подкрепял построяването на газопроводи от Катар за съседни държави от Залива (Кувейт, ОАЕ). Още повече, Кралството разглежда свързването чрез газопровод на Катар и Турция, страни подкрепящи организацията МБ, която е забранена в Саудитска Арабия, като крайно неприемливо.

3. И докато газовата инфраструктура и находища не представлява първостепенен мотив при интервенциите на седемте държави във войната, търговията с нефт и нефтените находища представляват интерес за почти всички намесили се страни с изключение на Саудитска Арабия и Катар. В рамките на изложението е анализирано как различни енергийни компании, свързани с политическите елити в САЩ, Русия, Турция, Иран и Израел, се стремят да наложат контрол върху нефтените полета в страната и да ги комерсиализират в тяхна полза и в полза на техните пълномощници на терен. Важно е да се отбележи, че става въпрос за малки компании, а не за водещите енергийни компании в тези страни, които рискуват да опетнят своя авторитет, в замяна на сравнително малки количества нефт, които биха добили в Сирия.

4. Всичките тези операции на чуждестранните енергийни компании спрямо нефтените находища в Сирия не притежават дълбочината, за да бъдат определени като водещ елемент от енергийната геостратегия на външните актьори в Сирия и техен основен мотив за тяхната първоначална и продължителна намеса в конфликта. Фокусът на големите енергийни компании е привлечен от газовите находища в Източното Средиземноморие и в тази връзка, Израел е най-добре ситуиран да осъществи плановете си за изграждане на газопровод, който да обслужва европейските пазари. По този начин, регионът на Залива ще

продължи да достая нефт и газ на Европа основно по море, тъй като геополитическата обстановка не предполага изграждането на газопроводи. Теми на последващи изследвания в тази насока биха включвали евентуалното свързване на находищата в Залива с тези в Източното Средиземноморие и ролята на Авраамските споразумения и Саудитска Арабия в това отношение. Що се отнася до Сирия, страната навлиза в период на икономическо възстановяване, като редица арабски страни, сред които и държави от Залива като ОАЕ, вече са възобновили двустранните си дипломатически отношения. В тази връзка, интересен изследователски въпрос би бил доколко Арабският газопровод, преминаващ през сирийска територия, би могъл да бъде възстановен и разширен, достигайки до Турция, каквито е бил неговият първоначален маршрут. и евентуално кой би инвестирал в този проект, като част от програмата за възстановяване на Сирия. Не на последно място, докато в началото на конфликта в Сирия, ролята на природния газ е била оценяван като стратегически важен за енергийното бъдеще на ЕС, повече от десетилетие по-късно газа се разглежда по-скоро като преходно гориво, а усилията на Брюксел в дългосрочен план са съсредоточени в постигането на пълна декарбонизация и отказ от изкопаеми горива. Войната в Украйна обаче, отново постави въпроса за осигуряването на газовите доставки на преден план, предвид рязкото влошаване на отношенията с Русия и намаляване вноса на руски газ в ЕС.

VII. Приложение: анализ на текущите регионални и глобални тенденции, влияещи върху конфликта в Сирия

Въпреки темпоралното ограничение на изследването, постоянните промени в развитието на конфликта създават необходимостта от очертаване на основни събития през 2023 г., задаващи нови динамки на терен, но и в отношенията между външните актьори в Сирия. Научният труд извежда няколко важни развития:

1. Продължаването на военните удари на Турция срещу сирийските кюрди и по-специално нефтената инфраструктура, представляваща основен източник на финансиране.
2. Приемането на Сирия обратно в Арабската лига, което подчертава новия подход на Саудитска Арабия спрямо регионалната сигурност.
3. Конфликтът между „Вагнер“ и руските власти, водещо до замяната му с друга частна армия – „Редут“, която също цели опазването на руските енергийни активи в Сирия.

4. Сключеният договор между Лукойл и иракското правителство за удвояване на производството на суров петрол от находището West Qurna 2 има за цел да държи Запада извън енергийните сделки на Ирак и едновременно да доближи Багдад и Дамаск към новите ирано-саудитски отношения, скрепени с посредничеството на Пекин.

5. Как войната между Израел и Хамас от 2023 г. влияе върху съперничествата по оста Иран-Израел и Иран-САЩ в Сирия.

Научни приноси

I. Научният труд извежда понятието „енергийна геостратегия“ в широк смисъл. Дефиницията се опира на възгледите на Русев и Авджиев (2014) за видовете геостратегически външни механизми. Енергийната геостратегия представлява инвестиционен механизъм за изграждане на значими за външните отношения на държавата инфраструктурни съоръжения, включително участие, препятстване, блокиране или конкурентно алтернативно пространствено дублиране на инфраструктурни проекти с регионално или глобално значение, включително нефтени и газови тръбопроводи, рафинерии за преработка на нефт и газ, терминали за втечняване на природен газ, както и нефтени и газови полета.

II. Дисертационният труд систематизира енергийните геостратегии и регионална геополитика на разглежданите седем държави – САЩ, Русия, Турция, Иран, Саудитска Арабия, Катар и Израел, спрямо конфликта в Сирия.

III. Изследването идентифицира еднакъв подход на анализираните държави (пет от седем, с изключение на Катар и Саудитска Арабия) спрямо сирийския нефтен сектор. Оттук следва да се изведе заключението, че независимо от разглежданата държава (демократична/автократична; глобална/регионална сила;), се наблюдава еднa и съща тактика – едновременно силова (чрез присъствие на военни и паравоенни групировки), така и сенчеста (с участие на малки предприятия в сирийския нефтен сектор).

IV. За пръв път в българската политология се анализират способите на чуждите компании в проникването им на сирийския енергиен пазар, чрез използване на сравнително

малки по капитализация енергийни предприятия. За всеки отделен случай са изведени примери, като е проследена и тяхната пряка обвързаност с военнополитическия елит:

1. САЩ → Delta Crescent Energy → Джеймс П. Кейн, Джим Рийс, и Джон Доригър;

2. Русия → Euro Polis → ГРУ → Вагнер → Евгений Пригожин

→ Стройтрансгаз → Редут → Геннадий Тимченко

3. Турция → Powertrans → Берат Албайрак

→ VMZ → Билал Ердоган, Мустафа Ердоган, Зия Илген;

4. Иран → Marpa Group → ИРГК → Върховния водач на Ислямската република Али Хаменеи.

5. Израел → Genie Energy → Хауърд Джонас, Дик Чейни, Джеймс Улси;

V. Научният труд дава възможност за практическо приложение на понятието „енергийна геостратегия“ и неговото операционализиране в работата на българската енергийна политика и дипломация.

Публикации

1. “Energy co-operation between the EU and Iran - Future challenges and the way forward” in **Neikov, S.** (ed.) *Energy Diplomacy (2019)* Sofia: Bulgarian Diplomatic Institute, pp. 106-125

2. “Динамика на американската политика спрямо арабско-израелския конфликт. Ролята на шистовата революция”, *Докторантски четения*, том 3 2019, pp. 275-295

3. “More than meets the eye? The EU Energy and Climate Diplomacy towards the Gulf Cooperation Council (GCC) countries”, in **Neikov, S.** (ed.) *Energy and Climate Diplomacy (2020)* Sofia: Bulgarian Diplomatic Institute, pp. 72-94

4. “Енергийните геостратегии в конфликта в Сирия: руската перспектива“, *Годишник на Софийския университет „Св. Климент Охридски“* том 5 2020, pp. 377-399